

DOI 10.31651/2524-2660-2022-1-144-152

ORCID 0000-0001-6248-8468

БАХМАТ Наталія Валеріївна

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри теорії та методики початкової освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
e-mail: bahger.teacher@gmail.com

УДК 373.3.015.3-056.2/.3(045)

**РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ**

Розкрито актуальність підготовки особистості до життя у динамічно змінному світі через систему освіти. Уточнено зміст поняття soft skills («м'які навички»), під яким розуміємо риси особистості, які необхідні для взаємодії та налагодження продуктивних відносин між людьми. Найважливішими засадами навчання молодших школярів в умовах інклюзії визначено рівність з усіма академічними вимогами та отримання можливості самостійного та свідомого вибору напрямку навчання дитиною з особливими освітніми потребами.

Одним із інструментів у процесі соціальної інтеграції здобувачів початкової освіти в умовах інклюзії визначено мистецтво, яке сприяє створенню умов для зміни смислових конструкцій про себе та про свої взаємини зі світом. Доведено дієвість реалізації засобів мистецтва у процесі формування у здобувачів початкової освіти «м'яких навичок».

З'ясовано, що впровадження засобів мистецтва в освітньому процесі формує в учнів основні soft skills, через призму реалізації таких функцій: соціалізуючої, виховної, розвивальної, дидактичної, дозвілєво-розважальної, естетичної, релаксаційної та рекреаційної.

Серед дієвих засобів мистецтва при формуванні soft skills здобувачів початкової роботи в умовах інклюзії визначено театралізовану діяльність; упровадження сюжетно-рольових ігор, цінність яких полягає в тому, що учням надається можливість випробувати різні варіанти, програвати кілька моделей поведінки і на основі цього визначити найбільш оптимальний і правильний результат розв'язання проблеми; інсценування пісень; використання мовних вправ та ін.

Обґрунтовано, що театралізована діяльність допомагає учням подолати невпевненість в собі, сором'язливість, учить їх бачити прекрасне в житті і в людях.

Аргументовано, що завдяки театру майбутні педагоги можуть реалізовувати різноманітні форми та методи роботи, які будуть сприяти активному залученню всіх учасників освітнього процесу до практичної діяльності.

Ключові слова: засоби мистецтва; рівність; учні з особливими освітніми потребами; функції; театралізована діяльність; сюжетно-рольові ігри.

Постановка проблеми. Сьогодні перед сучасною освітою стоїть важливе завдання, яке полягає у підготовці особистості до життя у динамічно змінному світі. Транс-

формаційні процеси та цифровізація суспільства сприяють включенню особистості до системи суспільних взаємовідносин нового рівня, а саме вимагають від неї здатності швидко орієнтуватися у соціумі, вміти аналізувати нестандартні ситуації, критично мислити, приймати швидко рішення. Усе це формується в особистості через систему освіти. Сьогодні освіта має стимулювати особистість на саморозвиток, на формування ціннісних орієнтацій, духовність та ін. Процес засвоєння особистістю знань, набуття необхідних умінь та навичок, досягнення високого рівня розумово пізнавального і творчого розвитку, та як результат сформованість компетентностей у всій сукупності становлять соціальний фонд особистості та вказують на вектори її розвитку.

Саме тому, сьогодні великий акцент робиться на формування у здобувачів освіти «м'яких навичок» (soft skills), які, за результатами досліджень провідних педагогів і психологів, необхідно починати з молодшого шкільного віку. Ефективним способом формування soft skills вважається реалізація засобів мистецтва в інклюзивному освітньому просторі, а саме: проведення сюжетно-рольових, режисерських ігор, постановка п'єс, створення мінітеатрів тощо.

Відповідно проблема формування soft skill молодших школярів засобами мистецтва в умовах інклюзивного освітнього середовища сьогодні на теренах педагогіки є актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У країнах ЄС формуванню soft skills приділяється велика увага. Так у документах європейських країн соціальна компетентність особистості, в контексті якої дитина набуває м'яких навичок, вважається ключовою та її формуванням займаються з раннього віку.

У нормативних документах України (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової освіти) питанням формування soft skills також приділяється велика увага, особливо після реформи МОН України – нова українська школа (НУШ).

Поняття soft skills охоплює ті компетентності й особистісні якості фахівця, які потрібні в будь-якій професійній галузі.

На думку багатьох учених, soft skills – це уніфіковані навички та особистісні якості, які підвищують ефективність роботи і взаємодії з іншими людьми. Наприклад, управління особистісними резервами, вміння переконувати, тайм-менеджмент.

За дослідженнями О. Сосницької до soft skills відносяться такі навички як лідерство, ораторське мистецтво, вміння переконувати. У цьому ключі soft skills представляються як комунікативні та управлінські таланти. У своїх наукових розробках В. Шипілов визначив soft skills як психологічне явище, що виявляється в більшості життєвих ситуацій, пов'язане з тим, яким чином люди взаємодіють між собою. О. Чуланова в своїх роботах визначає soft skills як соціально-трудова характеристику сукупності знань, розумінь, навичок і мотиваційних характеристик працівника в сфері взаємодії між людьми [1].

Зарубіжні теоретико-методологічні основи дослідження soft skills носять, перш за все, прикладний характер. Для визначення сутності soft skills зарубіжними вченими неодноразово були проведені міждисциплінарні дослідження.

Наприклад, дослідники Мюнхенського інституту Макса Планка в якості основних компонент soft skills визначають особистісну динаміку, область міжособистісних відносин, прагнення до успіху, витривалість. У зв'язку з цим створюються додаткові навчальні програми розвитку особистісних якостей за всіма складовими soft skills [2].

Психолого-педагогічну концепцію soft skills запропонували П. Селовей, Дж. Майер і Д. Карузо. В межах цього підходу центральним поняттям є емоційний інтелект – певна група здібностей, яка призводить до розуміння, як власних емоцій, так і емоцій оточуючих, таких як самоконтроль, самосвідомість, чуйність тощо [3].

Не дивлячись на безліч підходів до визначення сутності soft skills і наявність в них якісних відмінностей, все ж в них присутнє єдине теоретико-методологічне ядро, суть якого у визначенні soft skills через синтез діяльнісного і комунікативного підходів. У цьому випадку soft skills представлені як система комунікативних та особистісних компетенцій, що включає в себе будь-які непрофесійні навички.

Теоретико-методологічний аналіз наукових праць відповідно до проблеми дослідження дозволяє зробити висновки про існуючу потребу у підготовці майбутніх

педагогів, які здатні формувати у підростаючого покоління «м'які навички» (soft skill).

Мета статті. Проаналізувати наукові здобутки з проблеми формування soft skills молодших школярів, уточнити зміст поняття «soft skills», довести ефективність реалізації засобів мистецтва на уроках при формуванні в учнів «м'яких навичок» в умовах інклюзії.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** статті: уточнити зміст поняття «soft skills»; довести ефективність реалізації засобів мистецтва в освітній діяльності при формуванні в учнів «м'яких навичок» в умовах інклюзії.

Виклад основного матеріалу дослідження. «М'які навички», іноді, їх називають «гнучкими навички» (англ. soft skills) – комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних навичок, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою [4].

«М'які навички» протиставляються жорстким – спеціальним навичкам (hard skills), тому що не мають однозначної прив'язки до конкретного виду діяльності [5].

З іншого боку soft skills – це універсальні навички, які допоможуть кожній дитині бути успішною, незалежно від того, яку професію вона вибере у майбутньому. Це та база, на якій будується майбутнє дитини та її ефективність у всьому: від навчання та роботи до особистих взаємин [6].

Відповідно до досліджень сучасності виділяють такі основні типи soft skills:

– соціальні компетентності: комунікативність, емоційний інтелект (вміння розрізняти емоції і мотиви інших людей), гнучкість і прийняття критики, ораторські здібності;

– лідерські компетентності: вміння приймати рішення, сформувати команду, вирішувати конфлікти, відповідальність, наставництво;

– інтелектуальні компетентності: аналітичний склад розуму, вміння бачити і розв'язувати проблему, здатність до навчання, креативність;

– вольові компетенції: орієнтованість на результат, керування часом, стресостійкість, готовність до рутинної роботи [7].

Таким чином, універсальні компетентності є найголовнішим аспектом сучасної людини, однак найважливіші з них не можуть бути визначені для усіх.

Так, наприклад компанія Microsoft провела дослідження власне дослідження, за результатами якого було встановлено, що до ТОП-60 найоплачуваніших професій віднесено такі soft skills: ораторські та ко-

мунікативні здібності, володіння офісними програмами, створення презентацій, менеджмент проєктів та високий рівень самоорганізації.

За дослідженнями Forbes «... найголовнішими soft skills комунікативну компетентність, креативність, написання якісних текстів, досвід роботи у команді, базові комп'ютерні знання та здатність до «реінжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб.

Німецька хвиля відзначає комунікативні та управлінські таланти: ораторське мистецтво, вміння переконувати, лідирувати, управляти, робити презентації, знаходити підхід до людей і вирішувати конфліктні ситуації.

Британська платформа інтернет-навчання SkillsYouNeed виділяє персональні навички (тайм-менеджмент, саморозвиток, управління емоціями та навіть організацію харчування, догляду за тілом, спортивних тренувань, ефективного сну), інтерперсональні (комунікація, робота у команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент), лідерські здібності, проведення презентацій, а також письменницьку майстерність і базові математичні знання» [8].

Зміст кожної групи не є фіксованим, він постійно розширюється. Наприклад, Європейський словник навичок та компетенцій містить тисячі найменувань і продовжує постійно наповнюватися.

Отже, основними компонентами soft skills є три групи компетентностей: комунікативні навички, особистісний розвиток, управлінські навички.

За визначенням Іллі Ясна (stock-up, президент асоціації філософів і релігієзнавців, засновник школи філософії та підприємництва для підлітків) універсальні компетенції мають таке розгалуження (Рис.1): організаційні, когнітивні та інформаційні, життєві, технічні та медіа, комунікативні, підприємницькі, громадські, мовні.

Аналізуючи потреби сучасних роботодавців на першому місці стоїть *комплексне багаторівневе розв'язання існуючих проблем/поставлених задач* (Complex problem solving). У цьому контексті найбільшим попитом серед роботодавців користуються фахівці, які володіють системним, цілісним підходом до вирішення будь-яких проблем, розуміють та знають на що потрібно в першу чергу звернути уваги при вирішенні питання.

Рис.1. Універсальні компетенції за Іллі Ясна [4].

Друге місце посідає *критичне мислення* (Critical thinking). критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень [9]. До 2040-х років роботизація поглине майже 50% сучасних професій. Прогнозується, що машини залишать без роботи не лише кур'єрів і прибиральників, а й «білих комірців» – іпотечних брокерів, юристів і бухгалтерів. Ймовірно, частину лекторів і тьюторів витіснять чат-боти. Однак фахів-

цям, які володіють недоступними для роботів компетенціями, автоматизація не загрожує. Тому важливо розвивати критичне мислення, креативність, вміння комунікувати, працювати в команді. Найголовніша компетенція, яка стане перевагою людей над роботами – емпатія [10].

Третє місце займає *креативність* (Creativity). Творчий початок – це здатність бачити те, чого ще немає. Коли Мікеланджело запитали, як він створив статую

Давида, скульптор відповів: «Я побачив ангела в шматку мармуру, і мені захотілося звільнити його» [11].

Наступне (четверте) місце посіли *лідерські навички* (People management). Управління людьми – це складна наука про те, як лідерам потрібно вміння приймати головні рішення ... «...ні, не просто про підлеглих, а про Людей» [10]. Як мотивувати команду, співробітників (у нашому випадку здобувачів початкової освіти) так, щоби вони бігли на урок, а не з уроку? Як залагодити конфлікти всередині команди? Знати відповіді на всі ці питання – означає володіти people management.

П'яте місце посіла *взаємодія з людьми* (Coordinating with others). Це поняття полягає у вмінні спілкуватися, вмінні обмінюватися інформацією, вмінні встановленні взаєморозуміння.

На шостому місці знаходиться *емоційний інтелект* (Emotional intelligence) – це вміння розпізнавати чужі емоції та демонструвати свої, налагоджувати емоційний контакт для спільної діяльності, а також уміння управляти своїми емоціями та емоціями оточуючих.

Сьоме місце посіло *формування власної думки та прийняття рішень* (Judgment and decision-making). Уміння формулювати свою думку, зважувати «за» і «проти» в тій чи іншій ситуації, вміння розставляти пріоритети у прийнятті рішень.

Останнє місце обіймає *гнучкість розуму* (Cognitive flexibility). Когнітивна гнучкість – це здатність розуму швидко перемикається з однієї думки на іншу, а також обмірковувати кілька речей одночасно [10].

Вивчаючи soft skills учнів О. Савченко виділяє такі навички: «...організаційні (підготовка до сприймання матеріалу, робота в потрібному темпі, організація робочого місця тощо); загальнопізнавальні (чітко висловлювати свою думку, спілкуватися під час виконання групових і колективних навчальних завдань); інформаційні (уміння аналізувати навчальний матеріал, порівнювати його, виділяти головне, встановлювати взаємозв'язки, робити висновок з пояснення вчителя); контрольно-оцінні (здійснювати взаємоперевірку, визначати, які судження правильні, які неправильні; висловлювати оцінні судження)» [5].

За дослідженнями Н. Гишка учні мають володіти наступними soft skills: уміння організувати своє робоче місце; дотримуватися режиму дня; покроково планувати свої дії; доводити роботу до логічного завершення, творчо підходити до вирішення всіх завдань, відстоювати свою думку [12].

Ґрунтуючись на дослідженнях провідних компаній і науковців сучасності, нами було

визначено такі основні soft skills здобувачів початкової освіти, які є важливими не тільки у навчанні, а й подальшому їх житті: *вміння переконувати, знаходити підхід до людей, здатність бути лідером, міжособистісне спілкування, ведення переговорних процесів, робота в команді, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, креативність тощо*.

Підводячи підсумок, можна сказати, що «м'які навички» – це такі риси особистості, які необхідні для взаємодії та налагодження продуктивних відносин між людьми. Soft skills застосовуються в будь-якій індустрії, будь-якої професії, будь-якому виді діяльності при будь-якій взаємодії між людьми.

В епоху цифровізації основною навичкою з soft skills має стати вміння безперервно навчатися, бажання саморозвиватися та постійно вдосконалювати свої знання та професійні навички.

На думку багатьох науковців, формуванню в учнів soft skills буде сприяти реалізація засобів мистецтва в освітньому процесі, зокрема й в умовах інклюзії. З цього погляду, майбутній учитель початкових класів має бути готовим до застосування нових форм і методів навчання, зокрема при формуванні «м'яких навичок» здобувачів початкової освіти.

Найважливішим принципом навчання молодших школярів в умовах інклюзії є рівність з усіма академічними вимогами. Такий підхід демонструє учням з особливими освітніми потребами їхній власний реалістичний образ, розвиває самооцінку та впевненість у своїх силах. Занурення в освітню діяльність і відчуття успіху від її процесу та результатів дає нові стимули до розвитку, зумовлює становлення таких особистісних якостей як ініціатива, характер, воля, здібності. Розвиваються соціальні навички, колективізм, організаторські, а в низці випадків і лідерські якості. З професійної точки зору при навчанні в умовах інклюзії дитина з особливими освітніми потребами отримує можливість самостійного та свідомого вибору напряму навчання. Це, своєю чергою, створює ситуацію рівних соціальних можливостей.

При формуванні в здобувачів освіти soft skills педагогу важливо розуміти своє ставлення та поведінку, він має вибудовувати модель бажаних взаємин для учнів, як взірць для наслідування поваги доброти та відповідальності.

На думку багатьох науковців, формуванню в учнів soft skills буде сприяти реалізація засобів мистецтва в освітньому процесі. З цього погляду майбутній педагог має бути готовий до застосування нових

форм і методів навчання, зокрема при формуванні «м'яких навичок» учнів.

Мистецтво є одним із інструментів у процесі соціальної інтеграції дітей із особливими освітніми потребами і сприяє створенню умов для того, щоби вони змінили свої смислові конструкції про себе і про свої взаємини зі світом.

Які ж переваги мистецтва в початковій школі в умовах інклюзії? Вони численні та великі, починаючи від фізичного, емоційного та до ментального. Але як мистецтво може розвивати фізичні здібності дітей? Хоча ми не сприймаємо свої дії як належні, наша здатність рухатися і наша координація складаються з великої та дрібної моторики, і наш рівень майстерності у цих рухах розвивається впродовж усього дитинства. Різні види творчої діяльності допомагають дітям розвивати свої здібності в категоріях рухів. Наприклад, коли дитина бере в руки пензель і користується ним, або наклеює гудзики і ниточки на папері, вона розвиває свою дрібну моторику. Однак, коли вона танцює, стрибає, хлопає в долоні або стрибає в такт музики, вона стимулює ту частину мозку, яка контролює рухові навички. Використання мистецтва в дитинстві має вирішальне значення для здібностей у більш дорослому віці.

Не дивно, що творчість також дає можливість молодшим школярам досліджувати та контролювати свої емоції. Мистецтво завжди вважалося пристрасним і виразним заняттям, хоча і в іншій манері, ніж для більш старших людей. Наприклад, у той час як мистецтво допомагає дорослим вивільнити почуття, які в іншому випадку їм було б важко висловити, мистецтво допомагає молодшим школярам досліджувати свій емоційний діапазон, краще справлятися із злетами і падіннями, які стануть частиною їхнього життя по мірі дорослішання. Театр, драматична п'єса і, зокрема, рольові ігри – все це особливо підходить для розвитку емоційних здібностей дітей і формування soft skills.

На думку дослідників, творчість також сприяє розвитку пізнавальних здібностей дітей. Вивчення та участь у творчій грі запускає використання уяви дітей, що, у свою чергу, стимулює і розширює їхні розумові здібності. За словами Л. Виготського, така гра дозволяє дітям пізнавати щось нове, виходячи за межі раніше існуючого переконання, що діти відображають навколишній світ, щоби заявити, що вони засвоюють і починають розуміти його. Крім того, він вважав, що цей процес навчання залежить від соціальної взаємодії, у якій дитина з меншою базою знань підвищує свій рівень майстерності, наслідуючи лю-

дині з більшою базою знань, чи то інша дитина або дорослий. Наприклад, якщо учень з недорозвиненою дрібною моторикою бачить, що його друг (подруга) процвітає у малюванні, він буде копіювати його рухи і таким чином вдосконалив свої здібності.

У своїх працях І. Барановська та О. Олійник переконані, що впровадження засобів мистецтва в освітньому процесі сприяє формуванню в учнів soft skills через реалізацію таких функцій:

– соціалізуюча – стимулює учнів до опанування різних соціальних ролей (матері, батька, доньки, сина тощо) та прийнятих моделей їх поведінки;

– виховна – спроектована на те, щоб батьки та педагоги у ігровій формі мали можливість розглянути та сформувати уявлення молодших школярів про такі моральні якості, як «добро – зло», «правда – брехня», «щедрість – скупість» та інше;

– розвивальна – дозволяє учням поринути у захопливі події та пригоди, що сприяють не тільки розвитку їх уяви та фантазії, а й забезпечують початковий етап формування уявлень про моральні якості, особливості поведінки та співпраці у дитячому колективі, раціональну організацію свого робочого часу, розвиток емоційної сфери учнів, допомагає сформувати навички рефлексії та емпатії; сприятиме розвитку зв'язного мовлення;

– дидактична – використання засобів мистецтва сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності та емоційному збудженню учня, в результаті чого навчальний матеріал засвоюється краще, залишає глибокі «сліди» у свідомості дитини, а тому – запам'ятовується краще; за допомогою засобів мистецтва учні швидше та практичніше знайомляться з різними видами музичного, образотворчого, хореографічного, літературного, драматичного мистецтва, обрядами, звичаями, традиціями;

– дозвіллево-розважальна – сприяє доцільно та корисно організовувати вільний час учнів;

– естетична – впливає на формування естетичних смаків школярів;

– релаксаційна та рекреаційна – участь виставах, сюжетно-рольових та режисерських іграх дозволяє учням розслабитися, відпочити, відновити сили, по іншому поглянути на оточуючий світ, подолати емоційний стрес, тривожність чи страхи [13; 14].

Одним із засобів мистецтва у формуванні soft skills в молодших школярів є театралізована діяльність.

Театр – це засіб емоційно-естетичного виховання дітей закладі загальної серед-

ньої освіти. Театралізована діяльність дозволяє формувати досвід соціальних навичок поведінки завдяки тому, що кожна казка або літературний твір для дітей молодшого шкільного віку завжди мають моральну спрямованість (доброта, сміливість, дружба та ін.). Завдяки театру учні пізнають світ не тільки розумом, а й серцем. Театралізована діяльність допомагає школярам подолати невпевненість в собі, сором'язливість, вчить школяра бачити прекрасне в житті і в людях, зароджує прагнення самому нести в життя добро. Входячи в образ, учень грає будь-які ролі, намагаючись наслідувати те, що він бачив, що його зацікавило, і отримувати від цього величезне емоційне задоволення. Крім того, заняття театральною діяльністю вимагає від учня рішучості, систематичності в роботі, що в свою чергу сприяє формуванню вольових рис характеру. Засобами мистецтва, саме через театр розвиваються в учнів вміння комбінувати образи, інтуїція, кмітливість, винахідливість та здатність до імпровізації.

Молодші школярі хочуть займатися театралізованою діяльністю, оскільки бажання пограти в казку величезне, це приносить їм радість і здивування, що, за витоками творчості. Театралізовані вистави в початковій школі чекають не тільки діти, а й батьки. Більш того, батьки самі виявляють бажання взяти участь в постановці як костюмера, декоратора, персонажа та ін.

Отже, театралізована діяльність об'єднує всіх учасників освітнього процесу. Завдяки театру педагоги можуть реалізовувати різноманітні форми та методи роботи, які будуть сприяти активному залученню всіх учасників освітнього процесу до практичної діяльності. Серед таких методів ми виділяємо:

1. Словесні методи: метод творчої бесіди (формує вміння вести діалог), розповідь.

2. Наочні методи: прямі (педагог показує способи дії) і непрямі (педагог спонукає учня до самостійних дій).

3. Метод моделювання ситуацій (передбачає створення разом з учнями сюжетів-моделей, ситуацій-моделей, етюдів в яких вони будуть освоювати способи художньо-творчої діяльності).

4. Практичні методи: відвідування театральних вистав з подальшим аналізом; виготовлення атрибутів до вистави, малювання ілюстрацій до художнього твору, зображення героїв, перегляд на відеозаписі спектаклів з власною участю і подальше їх обговорення та ін.

При формуванні soft skills засобами мистецтва майбутні педагоги можуть використовувати у професійній діяльності, окрім

театру інсценування пісень, сюжетні ігри, мовні вправи та ін.

Розглянемо застосування гри в інклюзивному освітньому процесі, як одного із засобу мистецтва при формуванні soft skills у молодших школярів.

Саме в грі відбувається тренування багатьох важливих життєвих навичок, формуються риси характеру. У початковій школі гра є головним способом отримання дитиною соціального досвіду. Провідна роль у цьому належить сюжетно-рольовим і діловим іграм. Їх форма проведення передбачає імпровізоване розігрування певної ситуації. Причому, в більшості випадків, учень під час цих уявлень виконує ролі дорослої людини.

Найважливішими умовами в здійсненні ігрових форм роботи, є: використання мовних вправ; вибір вправ або завдань в залежності від індивідуальності учня; забезпечення психологічного комфорту на заняттях і поза заняттями; спонукання учнів брати активну участь у театральній грі, вправі, етюді тощо.

Спілкування в грі спонтанне, учням доводиться виробляти таку модель поведінки, яка передбачає формування наступних комунікативних умінь: готовність до співпраці; толерантність; виваженість; повага до чужої думки; вміння вести діалог; уміння йти на компроміс.

У процесі гри між учнями встановлюються такі відносини, які вони потім відтворюють в реальному житті. Школярі навчаються таким прийомам і правилам спілкування, які в подальшому зможуть використовувати в подібних за формою життєвих ситуаціях. Програвання ситуації кілька разів дає можливість учням помінятися ролями, випробувати інші варіанти поведінки, провести рефлексію діяльності.

Сюжетно-рольові та ділові ігри мають соціальну природу. Їх суть полягає в штучному зануренні учнів в умови, наближені до реального життя. Головне в проведенні таких ігор – дати можливість учням проявити ініціативу, представити свою модель соціальних відносин.

Школярі вже мають уявлення про те, як саме поведуться дорослі в схожих ситуаціях. Тому, незважаючи на пропоновану свободу дій, у більшості випадків учні намагаються копіювати їх поведінку. Завдання педагога при організації гри полягає в тому, щоб підштовхувати учнів до пошуку власних варіантів поведінки, до розв'язання нестандартних ситуацій тощо. Структура цього типу гри досить суперечлива. З одного боку, в процесі гри учень повинен відчувати себе абсолютно вільно. З іншого боку, хід гри строго регламенту-

ється: визначено коло ролей, які повинні грати школярі; вказані умови і обстановка, в якій відбуваються уявні події; описані правила гри, які необхідно виконувати; існують моральні і етичні установки, які зобов'язані використовувати учасники гри.

Розглянемо приклади сюжетно-рольових ігор, які сприяють формуванню у учнів soft skills на уроках «Я досліджую світ», якій інтегрує природничу, громадянську та історичну, соціальну та здоров'язбережувальну освітні галузі та спрямований на формування в учнів цілісної картини світу під час опанування соціального досвіду. Наведемо приклади тих ігор, де пропонується виконання ролей лише учням. Цінність таких ігор полягає в тому, що учням надається можливість випробувати різні варіанти, програти кілька моделей поведінки і на основі цього визначити найбільш оптимальний і правильний результат розв'язання проблеми.

Гра «Зоопарк». Для проведення такої гри знадобитися підготувати велику кількість інвентарю: фігурки різних тварин; матеріал для побудови вольєрів (може бути використаний будівельний конструктор або картонні коробки); природний матеріал для створення ефекту парку; касові квитки.

Учні необхідно розділити на кілька груп і окремо вибрати директора зоопарку і касира. Сенс гри полягає в побудові зоопарку і організації екскурсії по ньому.

Спочатку кожній групі належить вибрати тварини, за якою вони повинні доглядати. Можна це зробити в довільному порядку, за жеребом або запропонувати відгадати загадки.

Поки відбувається ця дія, директор зоопарку повинен продумати місце розташування кожного вольєра і намалювати схематичну карту. Після розподілу груп він видає кожній з них будівельний матеріал. У той час, поки групи зводять вольєри, директору належить красиво оформити карту зоопарку і намітити маршрут екскурсії по ньому.

Основна частина гри полягає в тому, що учні повинні не просто поселити тварин до вольєру, а й забезпечити їм догляд. Дітям пропонується знайти інформацію як потрібно годувати тварин, які комфортні умови їх існування та як їх створити штучно. На це можна відвести два-три дні і продовжити гру після того, як учні підготуються.

Усю інформацію, яку учням вдасться зібрати, необхідно буде озвучувати під час віртуальної екскурсії. Для цього в кожній групі вибирається свій гід. Решта учнів купують квитки в касі і відправляються на прогулянку до зоопарку. Рухаються по зоопарку всі однією групою і біля кожного

вольєра слухають інформацію про того, хто там живе.

Така гра може бути використана на уроках «Я досліджую світ» екологічного спрямування. Під час гри молодші школярі знайомляться з правилами поведінки в зоопарку та дізнаються багато інформації про рідкісних тварин.

Гра «Журналісти». Спочатку оголошується назва і тематична особливість журналу. Серед учнів класу вибирається головний редактор. Він може бути призначений або визначений шляхом голосування всіх членів колективу.

Також потрібно розповісти учням про те, що в редакції журналу існують кілька тематичних відділів і пояснити особливості роботи кожного з них. Молодші школярі повинні подумати, в якому відділі їм буде цікавіше працювати. Розподіл за відділами можна також провести у вигляді повноцінної рольової гри, коли учням потрібно написати заяву на роботу, пройти співбесіду й отримати наказ про призначення.

Після виконання всіх організаційних моментів необхідно приступати до імітації роботи редакції. Учні пропонується тема випуску, кожен відділ повинен підготувати матеріал і подати його до друку. Обов'язково повинна бути обрана редколегія, яка буде перевіряти відповідність матеріалу темі та вимогам щодо оформлення.

Результатом проведення такої гри повинен стати випуск друкованої продукції. Тому тема випуску повинна бути підібрана відповідно до досліджуваної теми на уроках «Я досліджую світ» або позаурочних заняттях. Виготовлення журналу повинно бути реалізовано на підсумковому колективному заході. Причому, недостатньо просто його показати, потрібно переглянути та проаналізувати кожну сторінку. В кінці вчителю, як організатору гри, слід подякувати всім працівникам редакції та, можливо, «виплатити» їм «зарплату» у вигляді висловлення нагороди за роботу над випуском журналу.

На уроках і заходах, присвячених вивченню теми «Для чого потрібні правила дорожнього руху?», «Безпечна дорога додому», «Безпека на дорозі», «Безпечна поведінка на дорозі, біля залізничної колії» та ін. можна проводити сюжетно-рольові ігри «Дорожній рух», «Я йду додому», «Ми на пішохідному переході».

Тематика сюжетно-рольових ігор при формуванні soft skills учнів в умовах інклюзії може бути різноманітною, наприклад, можна учням запропонувати працювати на кондитерській фабриці, в піцерії, в перукарні, в магазині, поліклініці або на пошті. За допомогою таких ігор молодші

школярі розуміють особливості кожної професії та у них формуються життєві навички, які знадобляться їм у подальшому «дорослому» житті.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами проведеного дослідження нами встановлено, що реалізація засобів мистецтва в інклюзивному освітньому процесі початкової школи позитивно сприяє формуванню в учнів soft skills. Встановлено, що серед основних компонентів soft skills виділяють три групи компетентностей, а саме: комунікативні навички, особистісний розвиток, управлінські навички. З'ясовано, що впровадження засобів мистецтва в інклюзивному освітньому процесі формує в учнів основні soft skills, через призму реалізації таких функцій: соціалізуючої, виховної, розвивальної, дидактичної, дозвіллево-розважальної, естетичної, релаксаційної та рекреаційної. Уточнено, що soft skills («м'які навички») – це такі риси особистості, які необхідні для взаємодії та налагодження продуктивних відносин між людьми. Soft skills застосовуються в будь-якій індустрії, при будь-якому виді діяльності.

Встановлено, що серед дієвих засобів мистецтва при формуванні soft skills молодших школярів в умовах інклюзії є театралізована діяльність; сюжетно-рольові ігри, цінність яких полягає в тому, що учням надається можливість випробувати різні варіанти, програти кілька моделей поведінки та на основі цього визначити найбільш оптимальний і правильний результат розв'язання проблеми; інсценування пісень; мовні вправи та ін.

Перспективи подальших досліджень. Перспективами подальших розвідок із формування soft skill молодших школярів засобами мистецтва в умовах інклюзії є розробка та теоретичне обґрунтування моделі підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування soft skill учнів засобами мистецтва в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Сосницькая О. Soft skills: мягкие навыки твердого характера. URL: <https://www.dw.com/ru/soft-skills%DO%BC%D>.
2. Абашкина О. Soft skills: ключ к карьере. URL: <http://www.pro-personal.ru/article/7811-soft-skills-klyuch-k-karere/>.
3. Meyer B.B. Emotional intelligence: A theoretical overview and implications for research and professional practice in sport psychology. *Journal of Applied Sport Psychology*, 2007. №19. С. 1–13.
4. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: <https://studway.com.ua/soft-skills/>.
5. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг.ред. О.В. Овчарук*, 2004. С. 34–46.
6. The definition of soft skills. URL: <https://www.dictionaty.com/browse/soft-skills>.
7. Soft skills – навички успеха. URL: <http://express-externat.spb.ru/2009-12-04-19-19-04/39-2009-12-04-19-05-08/1173-soft-skills-navyki-uspekha>.
8. Танасійчук А.М., Ковальчук С.В., Мартинова Л.Б. Технології неформальної освіти: європейський та вітчизняний досвід. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. №1. Т.1. С. 33–39. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/07/2021-1-E%DO%9D-6.pdf>.
9. Hitchcock D. Critical thinking. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2018. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/critical-thinking/>.
10. Soft skills: Що чекає на українську освіту в найближчому майбутньому. URL: <https://womo.ua/soft-skills-shho-chekae-na-ukrayinsku-osvitu-v-nayblizhchomu-maybutnomu/>.
11. 10 професійних навичок, якими має оволодіти людина до 2020 року. URL: http://tvoemisto.tv/news/10_profesiynyh_navychok_yakym_maie_ovoloditi_lyudyna_do_2020_roku_76398.html.
12. Гишка Н. Формування загально навчальних умінь та навичок в учнів початкових класів. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: В. Кравець, В. Мадзігон, Г. Терещук та ін. Тернопіль, 2009. № 1. С. 29–32. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-tanavichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/>.*
13. Барановська І. Театр ляльок у початковій школі: навчально-методичний посібник. Вінниця: Меркьюрі Поділля, 2015. 170 с.
14. Олійник О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Волющук В.О., 2017. 163 с.

References

1. Sosnitskaya, O. (2009). Soft skills: soft skills of a strong character. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/soft-skills%DO%BC%D>. [in Rus.].
2. Abashkina, O. (2010). Soft skills: the key to a career. Retrieved from <http://www.pro-personal.ru/article/7811-soft-skills-klyuch-k-karere/>. [in Rus.].
3. Meyer, B. B. (2007). Emotional intelligence: A theoretical overview and implications for research and professional practice in sport psychology. *Journal of Applied Sport Psychology*.19: 1–3 [in Eng].
4. Soft skills: universal skills of the European level. Retrieved from <https://studway.com.ua/soft-skills/> [in Ukr].
5. Savchenko, O. Ya. (2004). The ability to learn as a key competence of general secondary education. *Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: a library on educational policy*. In O.V. Ovcharuk (Ed.), 34–46 [in Ukr].
6. The definition of soft skills (2022). Retrieved from <https://www.dictionaty.com/browse/soft-skills> [in Eng].
7. Soft skills – skills of success (2022). Retrieved from <http://express-externat.spb.ru/2009-12-04-19-19-04/39-2009-12-04-19-05-08/1173-soft-skills-navyki-uspekha> [in Rus.].
8. Tanasiychuk, A.M, Kovalchuk S.V, Martinova, L B (2021). Non-formal education technologies: European and domestic experience. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 1(1.1): 33–39. Retrieved from <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/07/2021-1-E%DO%9D-6.pdf> [in Ukr].
9. Hitchcock, D. (2018). Critical thinking. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/critical-thinking/> [in Eng].

10. Soft skills: What awaits Ukrainian education in the near future (2022). Retrieved from <https://womo.ua/soft-skills-shho-chekaye-na-ukrayinsku-osvitu-v-nayblizhchomu-maybutnomu/> [in Ukr].
11. 10 professional skills that a person should master by 2020 (2020). Retrieved from http://tvoemisto.tv/news/10_profesiynyh_navychok_yakym_maie_ovoloditi_lyudyna_do_2020_roku_76398.html [in Ukr].
12. Gishka, N. (2009). Formation of general learning skills in primary school students. *Scientific notes of TNPU named after V. Hnatyuk. Serial Pedagogy* [Ternopil], 1: 29–32. Retrieved from [https://cyberle-](https://cyberle-ninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-tanavichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/)
- ninka.ru/article/n/formuvannya-zagalnonavchalnih-umin-tanavichok-v-uchniv-pochatkovih-klasiv/ [in Ukr].
13. Baranovskaya, I. (2015). Puppet theater in primary school: a textbook. Vinnytsia: Mercury Podillya LLC, 170 p. [in Ukr].
14. Oliynyk, O. M. (2017). Theatrical and game activity in the conditions of preschool educational institution: educational and methodical manual. Kamyanets-Podilsky: Voloshchuk V.O. 163 p. [in Ukr].

BAKHMAT Nataliia

Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University

SOFT SKILLS DEVELOPMENT FOR PRIMARY EDUCATION RECEIVERS IN CONDITIONS OF INCLUSION

Summary. *The article reveals the relevance of preparing a person for life in a dynamically changing world through the education system. The meaning of the concept of soft skills is clarified, and we mean the personality traits necessary for interaction and productive relations among people. The most important principles of teaching primary school children in the conditions of inclusion are equality with all academic requirements and obtaining the opportunity to independently and consciously choose the direction of education of a child with special educational needs.*

One of the tools in the process of social integration of primary school students in the context of inclusion is art, which helps to create conditions for changing the semantic constructions about themselves and their relationships with the world. The effectiveness of the art means implementation in the process of forming "soft skills" for primary school students has been proved.

It was found that the introduction of art in the educational process forms the basic soft skills of students through the prism of the implementation of the following functions: socializing, educational, developmental, didactic, leisure and entertainment, aesthetic, relaxation and recreation.

Among the effective means of art in the formation of the primary applicants' soft skills in the context of inclusion we identified the theatrical activities; introduction of the story-based role-playing games, the value of which is that students are given the opportunity to try different options, play several patterns of behavior and on this basis to determine the most optimal and correct result of solving the problem; staging songs; use of language exercises, etc.

It is substantiated that theatrical activities help students to overcome self-doubt, shyness, teach them to see the beautiful in life and in people. It is argued that thanks to the theater, future teachers can implement various forms and methods of work that will promote the active involvement of all participants in the educational process in practice.

Keywords: *means of art; equality; students with special educational needs; functions; theatrical activity; plot-role games.*

*Одержано редакцією 06.04.2021
Прийнято до публікації 17.04.2021*